

ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Айсел Азад кизи ОМАРОВА,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
Національного юридичного
університету ім. Я. Мудрого*

Формування ювенального права в світі приходиться на середину XIX ст. – початок XX ст. Це було пов'язано з тим, що діти брали безпосередню участь у суспільних правовідносинах, в першу чергу трудових. Як наслідок постала об'єктивна необхідність захисту їх прав. Що стосується України, то формування ювенального права приходиться саме на XX ст. Перша Світова війна, нестабільність державного управління у період національно-визвольних змагань, епідемія тифу та іспанки, а також голод 1921 р. – все це позначилося на стані дітей та на їх правах.

Політика радянського уряду по подоланню наслідків голоду полягала в наступному. Дітям в залежності від віку передбачалося безоплатне постачання молока (для тих, що годуються штучно), продуктів для підгодування, речей [1], встановлювалась черговість постачання дітей молоком і молочними продуктами [2]. Окремою постановою РНК УСРР «Про громадське харчування» 1920 р. [3] передбачалося поширення мережі громадських їдалень. Також діти та учні, що знаходилися на державному утриманні, одержували предмети харчування і широкого вжитку в порядку державного постачання, безоплатно [4].

Як було зазначено раніше, в 20-ті рр. XX ст. на території України існувала достатньо серйозна проблема – безпритульність дітей. Постановою РНК «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю» 1921 р. [5] надавався вичерпний перелік випадків, коли дитини могла бути визнана безпритульною. До поліпшення становища з продовольством та іншим постачанням передбачалося розміщення дітей серед міського і сільського населення на засадах добровільної угоди органів охорони дитинства з громадянами, що виявили на це свою згоду. Також підлітки від 14 років та старше забезпечувалися роботою в радянських установах, що не суперечило законодавству про працю дітей [6].

Що стосується ювенальної юстиції, то були утворені Комісії по справах неповнолітніх. Ці комісії розглядали справи про відповідальність осіб, які не досягли 18 років та які обвинувачувалися в заподіянні злочинів, розгляд справ про визнання неповнолітніх безпритульними, а також справи підлітків, які порушували правила трудової повинності [7]. Тут хочеться звернути увагу на наступний момент. В дореволюційний період, ще до Першої світової війни були утворені ювенальні суди в Україні було багато таких судів (у Києві, Харкові, Одесі, Єкатеринославі, Миколаєві). Це відповідало світовій тенденції розглядати справи щодо неповнолітніх окремими судами, спеціально утворених для цих цілей. Проте, на жаль, цей позитивний досвід

був відкинутий. До складу Комісій по справах неповнолітніх входили представники від Народних Комісаріатів Освіти, Юстиції, Соц.забезпечення, Охорони здоров'я. Тобто юристи у складі таких комісій були відсутні. Це є безперечно негативним досвідом в історії ювенальної юстиції в Україні. Що стосується покарань, то до осіб, які не досягли повноліття, арешт як спосіб адміністративної і дисциплінарної кари, не застосовувався [8]. За Кримінальним кодексом 1922 р. [9] до малолітніх та неповнолітніх, щодо яких було визнано можливим обмежитися заходами медико-педагогічного впливу, покарання не застосовувалися. Більш того до осіб, які не досягли на момент скоєння злочину 18-річного віку, вища міра репресії (розстріл) не могла бути застосована. Що стосується участі дітей в судовому засіданні, то КПК УСРР 1922 р. [10] забороняв допуск особи молодше 14 років в зал судового засідання.

У 1921 р. був прийнятий Кодекс про працю малолітніх та підлітків [11]. В першу чергу треба зазначити, що кодекс містив поділ дітей в залежності від їх віку: до 16 років діти вважалися малолітніми, від 16 до 18 – підлітками. Кодекс закріплював наступні положення: заборона прийняття прийом на роботу малолітніх до 16-ти років. Проте малолітні від 14-ти до 16-ти років могли бути допущені до реєстрації та роботи за спеціальним дозволом Інспектори праці; скорочена тривалість робочого часу; робочі години малолітніх і підлітків розташовувалися так, щоб вони мали можливість відвідувати школу; заборона залучення осіб до 18-ти річного віку до нічних робіт та до нічних чергувань; надання щорічного місячного відпуску.

Достатньо детально регламентувалися освітні права дітей. В першу чергу хочеться звернути увагу на те, що в 20-ті рр. ХХ ст. в Україні бракувало фахівців, кваліфікованих спеціалістів, через що держава була зацікавлена в швидкій підготовці кадрів. Саме тому у вищу школу приймалися всі особи незалежно від статі, що досягли 16 р., скасовувалася плата за навчання і, головне, приймалися відповідні постанови, що закріплювали прискорений випуск з училищ. Все населення Республіки в віці від 8 до 50 років, які не вміли читати і писати, було зобов'язане навчатися грамоті українською, російською або будь-якою іншою мовою за бажанням того, хто навчається. Наркомосу і його місцевим органам навіть надавалося право залучати до навчання неграмотних в порядку трудової повинності [12].

Отже, у 20-х рр. ХХ ст. були закладені витоки ювенального права в Україні, почався розвиток спеціального дитячого законодавства. У всіх сферах суспільних правовідносин передбачалося закріплення та захист прав дітей у шлюбно-сімейних та трудових правовідносинах, діти надіялися медичними та освітніми правами, мали соціальне забезпечення. Однак варто зазначити, що не всі норми виконувалися. 70 % населення України на той момент становили селяни й на них не розповсюджувалися норми трудового права, освітні права. Тобто дитяче законодавство фактично було обмежено великими містами. Питання реального втілення дитячого законодавства в життя буде предметом наших майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про поліпшення харчування дітей і матерів, кормлячих груддю: екрет РНК УСРР від 03.04.1920. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920. № 6. Ст. 103.
2. Про організацію молочних ферм: постанова РНК УСРР від 29.05.1920 р. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920. № 16. Ст. 308.
3. Об общественном питании: постановление СНК УССР от 10.08.1920 г. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1920. № 22. Ст. 456.
4. Про державне постачання харчами і предметами споживання: постанова РНК УСРР від 03.01.1922. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1922. № 1. Ст. 4.
5. О мерах борьбы с детской беспризорностью: постановление СНК УССР от 11.06.1921. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 11. Ст.293.
6. О беспризорных детях: постановление СНК УССР от 14.10.1921. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 20. Ст.591.
7. Про відповідальність неповнолітніх Декрет РНК УСРР від 12.06.1920 р. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920. № 15. Ст. 281; Про притягнення підростків за порушення правил про трудову дисципліну: постанова Всеукр.Ком.Праці УСРР від 05.07.1920. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920. № 20. Ст. 386; О мерах борьбы с детской беспризорностью: постановление СНК УССР от 11.06.1921. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 11. Ст.293.
8. Про невжиток до неповнолітніх арешту, як способу дисциплінарної і адміністративної кари: постанова ВУЦВК від 04.01.1922. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1922. № 1. Ст. 9.
9. О введение в действие уголовного кодекса УССР: постановление ВУЦИК от 23.08.1922. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1922. № 36. Ст. 553.
10. О введении в действие Уголовно-процессуального кодекса УССР: постановление ВУЦИК от 13.09.1922. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1922. № 41. Ст. 598.
11. Кодекс законов о труде малолетних и подростков от 21.09.1921. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 19. Ст. 538.
12. Об организации ускоренного выпуска из Харьковского среднего сельскохозяйственного училища в Дергачах: декрет СНК УССР от 25.11.1920. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1920. № 26. Ст. 547; О поступлении в высшую школу: декрет СНК УССР от 02.03.1919. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1919. № 20. Ст. 212; Об отмене платы за обучение в школах: декрет СНК Украины от 04.03.1919. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1919. № 21. Ст. 229; О борьбе с неграмотностью: постановление СНК УССР от 21.05.1921. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 9. Ст. 254.